

TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET HEDEFLERİNİN YENİ LİMAN YATIRIMLARINA ETKİSİ

Soner ESMER⁽¹⁾, Volkan ÇAĞLAR⁽²⁾, Ersel Zafer ORAL⁽³⁾

⁽¹⁾ Doç.Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi, Lojistik Yönetimi Bölümü, soneresmer@gmail.com

⁽²⁾ Yrd.Doç.Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi, Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği Bölümü, vcaglar@gmail.com

⁽³⁾ Dr., eoral@yahoo.com

ÖZET

Cumhuriyetin 100. kuruluş yıl dönümü olan 2023 yılı için hedeflenen, 500 milyar doları ihracat ve 700 milyar doları ithalat olmak üzere toplam 1.2 trilyon dolarlık dış ticaret hedefinin gerçekleşmesi sadece dünyadaki ve Türkiye’deki tüketici piyasalarındaki talebe bağlı değildir. Aynı zamanda bu talebi karşılayacak lojistik ve ulaştırma alt yapısının varlığı ile mümkündür. Dünyada en fazla kullanılan ulaştırma modunun denizyolu olduğu göz önüne alındığında limanların en önemli ulaştırma ve lojistik alt yapısı olduğu söylenebilir.

Türkiye’deki dış ticaret taşımalarının yaklaşık % 86’sı deniz yolu ile taşınmakta ve limanlarda elleçlenen toplam yük 2011 yılında 360 milyon tonu geçmiştir. Bu rakam aynı zamanda 2011 yılında 376 milyar dolar olarak gerçekleştirilen Türk dış ticaretinin limanlara olan yansımadır.

Bu çalışmanın amacı, dış ticaret hedefleri doğrultusunda 2023 yılında Türk limancılık sektörünün ihtiyaçlarını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda iki aşamalı planlanan çalışmanın ilk aşamasında 2023 yılı dış ticaret hedeflerinin Türk limanlarında elleçlenecek yük miktarına etkisi hesaplanacaktır. İkinci aşamada ise belirlenen bu yük miktarını karşılamada liman kapasitelerinin yeterlilikleri değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Deniz ticareti, dış ticaret, limanlar, lojistik.

ABSTRACT

Turkish Government has 500 billion \$ export and 700 billion \$ import volume target for year 2023. Reach this target is only possible with logistics and transport infrastructure. Because of maritime transport which is most using transport mode in international trade, the seaports are most important transport and logistics infrastructure.

Approximately 86 % of foreign trade goods carried by sea transport in Turkey and more than 360 million tons of good handled by Turkish seaport in 2011. On the other hand, Turkish foreign trade volume in same year realized 376 billion dollar.

The aim of the study is to analyze the Turkish port requirement in the view of foreign trade targets. For reaching this aim, the study designed into two main stage, the first is calculating handling quantity in tons with using foreign trade target volume and second evaluating the port capacity.

Keywords: Seaborne Trade, foreign trade, seaports, logistics.

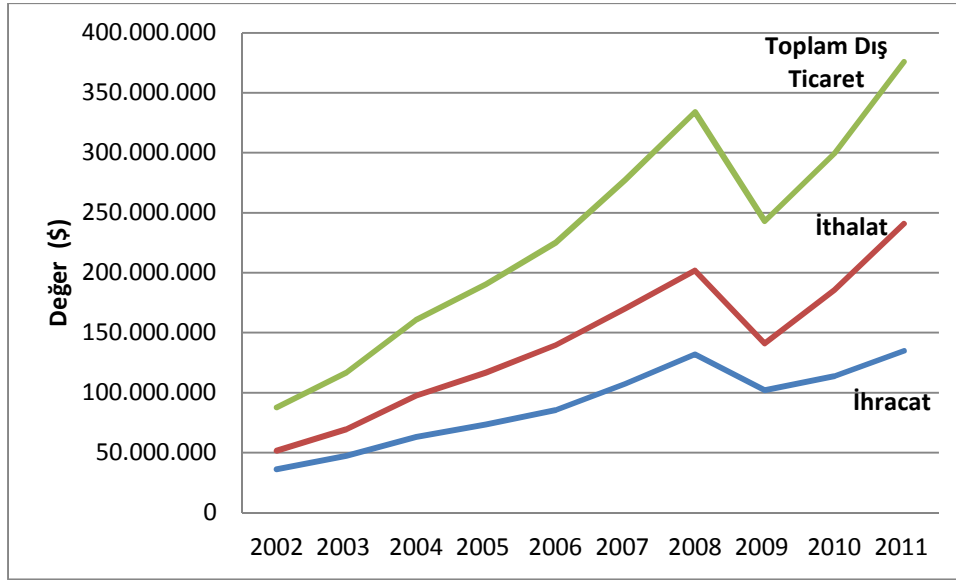
1. GİRİŞ

Bu çalışmada 2023 yılı dış ticaret hedeflerinin “gerçekleşmesi durumunda” limanlara oluşacak yük talebinin Türk limancılığına olan etkisi değerlendirilmiştir. 2023 yılı için hedefler 500 milyar dolar ihracat, 700 milyar dolar ithalat olarak belirlenmiş, toplamda 1.2 milyar dolara ulaşan bir dış ticaret miktarı hedeflenmiştir. 1.2 milyar dolar dış ticaret değeri, 2011 yılı toplam değeri olan 376 milyar doların 3.2 katıdır. Bu noktada cevaplanmaya çalışılan konu, değer olarak 3.2 kat artması hedeflenen bedelin gerçekleşmesi durumunda, limanlara yük cinsinden etkisinin belirlenmesidir.

2. 2002-2011 YILLARI ARASINDA TÜRK DIŞ TİCARETİNİN GELİŞİMİ

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’ten alınan verilerden yapılan hesaplamalara göre Türk dış ticareti 2002 yılından bu yana her yıl ortalama % 17.8 oranında artış göstermektedir. İhracat ve ithalat kalemleri ayrı ayrı ele alındığında ise ihracatın son 10 yılda ortalama % 15.7 oranında, ithalatın ise % 19.3 oranında artış gösterdiği hesaplanmıştır. İthalat değeri 2011 yılında 135 milyar dolar değerine ulaşırken ithalat değeri 241 milyar dolar değerine

ulaşmıştır. Toplam dış ticaret miktarı ise 376 milyar dolardır. Son 10 yılda Türk dış ticaretinde yaşanan gelişmeler Çizim 1’de gösterilmektedir.

Çizim 1: Türk Dış Ticaretinin 2002-2011 Yılı Gelişimi

2009 yılında yaşanan küresel finans krizinin sonucunda her ne kadar dış ticarete bir gerileme yaşansa da 2010 yılında toplam dış ticaret % 23.2 oranında artış gösterirken bu artış oranı 2011 yılında da % 25.5 oranında da sürmüştür. Ancak dış ticaret açığının 2010 yılında 70, 2011 yılında 105 milyar doları geçmesi ithalat büyüme oranlarının daha yüksek olduğunun bir göstergesidir. Çizim 1’de de görüldüğü gibi ithalat artış oranı 2009 yılı sonrasında ihracat artış oranının çok üzerinde gerçekleşmiştir. Örneğin 2011 yılında bir önceki yıla göre ihracat % 19 artarken ithalat % 30 artmış ve 2011 yılında 105 milyar dolar değerinde dış ticaret açığı gerçekleşmiştir.

2009 yılı krizi sonrasında ithalatın ivme kazanması ve dış satın almaya karşı artan eğilim birçok nedenle açıklanabilir. Ancak genel olarak dış ticaret açığının büyümesi iktisadi açıdan istenmeyen bir durumdur. Bu nedenle 2023 yılı ihracat hedefinin 500 milyar dolar seviyesinde iken ithalat hedefinin 700 milyar dolar seviyesinde tutulması olumlu karşılanabilir.

3. 2011-2023 YILI DIŞ TİCARET GELİŞİM ORANININ BELİRLENMESİ

2011 yılında gerçekleşen 135 milyar dolar ihracat değerinin 2023 yılında 500 milyar dolar seviyesine ulaşabilmesi için 2023 yılında kadar her yıl en az % 11.5 oranında artış göstermesi gerekmektedir. Başka bir deyişle 135 milyar dolar ihracat değeri her yıl % 11.5 oranında büyürse 2023 yılında 500 milyar dolar seviyesine ulaşmaktadır. Bu oran 2002-2011 yılı ortalama artış oranının (% 15.7) 4.2 puan gerisindedir ve kabul edilebilir değerlerdedir.

İthalat hedefi göz önüne alındığında ise 2011 yılı ithalat değeri olan 241 milyar doların 2023 yılında 700 milyar dolar seviyesine ulaşması için 2023 yılına kadar her yıl en fazla ortalama % 9.3 oranında artış oranının yakalanması gerekmektedir. 2002-2011 yılında ortalama her yıl 19.3 oranında büyüme göz önüne alındığında hedeflenen değere ulaşmak için ithalatın her yıl 10 puan daha az oranda gelişmesi gerekmektedir.

Çizelge 1: 2023 yılı dış ticaret hedefine yönelik gelişim oran ve miktarları

Yıllar	İhracat (\$)	İhracat Gelişim oranı (%)	İthalat (\$)	İthalat Gelişim oranı (%)	Toplam
2011*	134,969,273	18.5	240,837,860	29.8	375,807,133
2015	208,909,154	11.5	343,720,478	9.3	552,629,631
2020	360,670,540	11.5	536,174,576	9.3	896,845,116
2023	500,498,282	11.5	700,110,680	9.3	1,200,608,961

*2011 yılı değerleri gerçekleşen değerlerdir.

Yukarıda bahsedilen projeksiyonlar altında bir sonraki aşamada Çizelge 1.'deki dış ticaret gelişimi göz önüne alınarak 2023 yılı yük talep tahmini yapılacaktır.

4. 2023 YILI YÜK TALEP TAHMİNİ

Yapılan talep tahmininde regresyon analizi kullanılmıştır. Aynı yöntem Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'nın 2010 yılında yayınladığı "Ulaştırma Kıyı Yapıları Master Plan Çalışması" ile Türk Limancılık Sektörü Raporu 2010'da da kullanılmış, bu çalışmada da benzer metodoloji üzerinden işlem yapılmıştır. Farklı olarak yapılan tahminde ithalat ve ihracat miktarı gelişimleri Çizelge 1'deki gibi alınmış, GSYİH gelişimi oranları ise OECD'nin açıkladığı değerler olarak kabul edilmiştir.

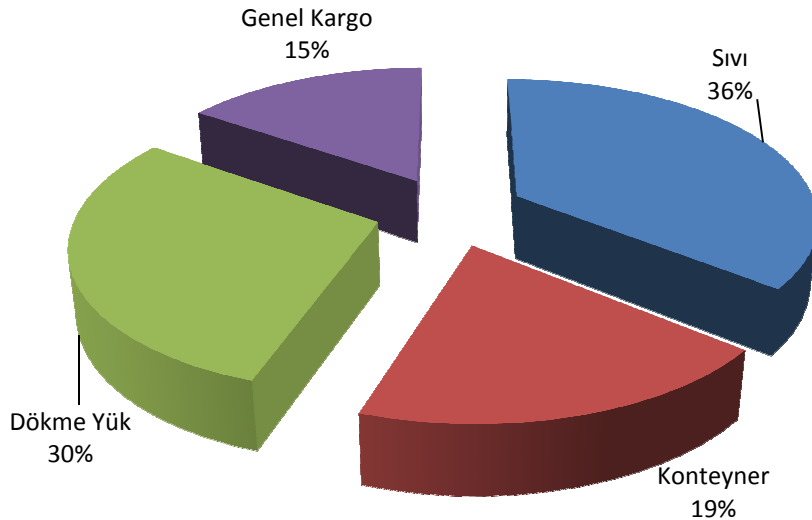
Hem yükleme hem de tahliye yüklerini ayrı ayrı tahmin etmek için regresyon denklemlerinde yük gelişimleri, ithalat/ihracat gelişimlerine ve GSYİH'daki gelişime bağlanmak istenmiştir. Elde edilen korelasyon değerlerinin tamamının % 93'ten yüksek olmasının yanında güvenilirlik katsayısı değerleri de % 90 oranının üzerinde bulunmuştur. Talep tahmini sonuçları Çizelge 2.'de görülmektedir.

Çizelge 2: 2023 yılı yük talep tahmini

Yıllar	Yükleme	Tahliye	Toplam
2011	161,639,776	201,720,960	363,360,736
2015	236,861,619	252,271,398	489,133,017
2017	294,020,884	283,848,855	577,869,739
2020	407,682,577	337,436,264	745,118,842
2023	566,419,179	399,547,200	965,966,379

Yapılan talep tahmini sonuçlarına göre hükümet hedeflerinin gerçekleşmesi durumunda 2023 yılında Türk limanlarında 566 milyon ton yükleme, 400 milyon ton tahliye ve toplamda 966 milyon ton elleçleme olacağı hesaplanmıştır. Bu miktar 2011 yılı toplam elleçlemesi olan 363 milyon tonun yaklaşık 2.7 katıdır. Yapılan tahminlemeye göre ithalat yük tonajı 2016 yılından itibaren ihracat yüklerinden daha az bir değerde gerçekleşmekte ve 2023 yılına gelindiğinde bu fark iyice açılmaktadır. Başka bir deyişle belirlenen hedeflerin ithalat yükünün ihracat yüklerine göre azalması gibi bir sonuç doğurduğu görülmektedir.

2023 yılında yük türleri bazında tahmini rakamlara ulaşmak için son yıllarda elleçlenen toplam yük içinde yük türlerinin payları referans kabul edilmiştir. Denizcilik Müsteşarlığı verilerine göre 2004-2011 yılları arasında Türk limanlarında elleçlenen yükün ortalamaları Çizim 2.'de gösterilmiştir. Buna göre genel kargo ve dökme yükler toplamda % 45 ile en yüksek ortalamaya sahipken petrol ve ürünleri dahil sıvı yükler % 36, konteyner ise % 19 yük oranına sahiptir. (Çizim 2)

Çizim 2.: 2004-2011 Yılları arasında Türk limanlarında elleçlenen yükün ortalama dağılımı

Çizim 2.'de yer alan 7 yıllık ortalama verilerin 2023 yılında da gerçekleşeceği kabul edilirse yapılan tahminlere göre 2023 yılında Türk limanlarında elleçlenecek tahmini yük miktarları Çizelge 3.'de görülmektedir. Türk limanlarında elleçlenen konteynerin ortalama ağırlığı 10.5 tondur. Ton cinsinden hesaplanan konteyner, Türkiye'de elleçlenen konteynerin ortalama ağırlığı olan 10.5 tona bölünerek Çizelge 3'te TEU cinsinden verilmiştir.

Çizelge 3.: 2011 yılı yük dağılımı ve 2023 yılı tahmini değerler

	Konteyner (TEU)	Katı dökme yük (Ton)	Genel yük (Ton)	Sıvı (Ton)
2011*	6,613,035	107,167,803	55,805,361	129,992,302
2015	9,023,467	144,268,016	75,124,510	174,994,084
2020	13,745,863	219,770,110	114,440,625	266,576,543
2023	17,820,032	284,908,293	148,359,952	345,587,796
*2011 değerleri gerçekleşen değerlerdir				

Hükümetin dış ticaret hedefleri doğrultusunda yapılan yük talep tahminlerinde, belirlenen hedeflerin gerçekleşmesi durumunda 2023 yılında 346 milyon ton petrol ve ürünleri dahil sıvı yük, 285 milyon ton katı dökme yük ve 148 milyon ton genel yük elleçlemesinin olacağı tahmin edilmiştir. Konteyner elleçlemesi ise yaklaşık 18 milyon TEU olarak belirlenmiştir.

Çizelge 3'te sıvı yük olarak gösterilen ve 2023 yılı için 346 milyon ton olarak tahmin edilen elleçlemeye petrol ve ürünleri dâhildir. Türk limanlarında tüm sıvı yük gruplarına ilişkin (Ham petrol, sıvı kimyasal, petrol ürünleri v.b.) tutarlı bir elleçleme ve kapasite rakamlarının olmamasından dolayı 2023 yılı için kapasite ihtiyacı yalnızca konteyner ve dökme/genel yükler için yapılmıştır.

5. 2023 YILI LİMAN KAPASİTE İHTİYACI

Dış ticaret hedeflerine yönelik yapılan yük tahmini hesaplamalarına göre 2023 yılında 17.8 milyon TEU konteyner, 433.2 milyon ton genel kargo ve dökme yük, 345.5 milyon ton sıvı dökme yük elleçlemesinin gerçekleşeceği tahmin edilmiştir. Hesaplanan kapasiteler ile 2012 yılı liman kapasiteleri Çizelge 4'de karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmaya ek olarak limanlar tarafından 2015 yılında tamamlanacağı beyan edilen genişleme projeleri de aynı tabloda gösterilmektedir. Beyan edilen projelere göre 2015 yılına kadar ilave 15.2 milyon TEU konteyner ve 30.5 milyon ton genel kargo/dökme yük kapasitesinin mevcut liman kapasitelere ekleneceği bildirilmiştir. Bu ilave kapasiteler mevcut kapasitelere eklendiğinde 2015 yılı itibariyle 26.9 milyon TEU konteyner, 243.1 milyon ton genel kargo/dökme yük kapasiteye ulaşılacağı görülmektedir. Beyan edilen bu rakamlar özellikle konteyner elleçleme kapasitelerinde önemli oranda bir atıl kapasite oluşacağını göstermektedir.

Çizelge 4: Dış ticaret hedeflerine yönelik kapasite ihtiyacı tablosu

	2023 Yük Tahmini	2012 Mevcut Kapasite	Kapasite Farkı	Kapasite Açığının Oluşacağı Tahmini Yıl
Konteyner (TEU)	17,820,032	11,672,254	6,147,778	2018
Dökme Yük/Genel Kargo (Ton)	433,268,245	212,604,995	220,663,250	2015

2023 yılı tahmini yük miktarları 2012 yılı mevcut liman kapasiteleri ile karşılaştırıldığında konteynerde 2018 yılı itibariyle, dökme yük genel kargoda ise 2015 yılı itibariyle ilave kapasite ihtiyacı yaşanacağı görülmektedir. (Çizelge 4)

Sıvı kimyasal ve ham petrol hariç petrol ürünleri elleçleyen limanlarda beyan edilen kapasite toplamı 45.4 milyon tondur. 2015 yılı itibariyle bitmesi planlanan projelerin toplamı ise 8.9 milyon ton olarak hesaplanmıştır. Bu durumda 2015 yılı itibariyle sıvı kimyasal ve petrol ürünleri elleçleyen limanların kapasitesi 53.3 milyon ton rakamına ulaşacaktır. Bu rakamlar sıvı yükte büyümenin daha kontrollü olduğunu göstermektedir.

SONUÇLAR

Bu çalışmada 500 milyar dolar ihracat ve 700 milyar dolar ithalat hedefinin “gerçekleşmesi durumunda” limanlara yönelik etkilerini ölçmek amacıyla yapılmıştır. Yapılan hesaplar göstermiştir ki, belirlenen hedeflerin gerçekleşmesi durumunda limanlarda elleçlenen ihracat yüklerinin 2017 yılı itibariyle ithalat yüklerinden daha fazla olması sonucunu doğuracaktır.

Ancak son 10 yıla ilişkin göstergeler ithalat yüklerinin ihracat yükleri karşısında tonaj olarak en az 9 en fazla 85 milyon ton arasında ithalat lehinde farklılık göstermektedir. Koyulan hedefler başarılı olduğu takdirde Türkiye ekonomisi için büyük bir gelişme olacağı buna paralel olarak da ilave kapasite ihtiyacını karşılamak üzere yeni liman projeleri ve genişleme projelerine ihtiyaç olacağı görülmektedir.

KAYNAKLAR

TUIK, Türkiye İstatistik Kurumu.

http://www.oecd.org/document/34/0,3746,en_33873108_33873854_45270434_1_1_1_1,00.html

www.denizcilik.gov.tr